

Presented on : 26-02-2021
Registered on : 26-02-2021
Decided on : 12-06-2024
Duration : 3 y, 3 m, 14 d.

GJKH120001672021

આંક:-(૧) ફોર્મ - એ

<p>ડાકોરના મહેરબાન પ્રિન્સીપાલ સિવિલ જજ અને જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ સાહેબની કોર્ટ, શ્રી એન.કે. જોશી પ્રિન્સીપાલ સિવિલ જજ અને જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ સાહેબ, જજમેન્ટની તારીખ : ૧૨/૦૬/૨૦૨૪ ફોજદારી કેસ નં. ૧૪૨/૨૦૨૧ ખાનગી ફરીયાદ</p>	
ફરીયાદી :	મુકેશભાઈ કરણભાઈ ભરવાડ, ઘંઘો.વેપાર, રહે.પુનીત પાર્ક,ડબગરની વાડી પાસે,ડાકોર,તા.ઠાસરા,જી.ખેડા.
ફરીયાદપક્ષે વિ.વ.શ્રી વી.આર.ભટ્ટ.	
આરોપી :	દેવાંગભાઈ જગદીશભાઈ ચોકસી, રહે.શેઠવાળા ,ગોધરા બજાર,મુ.ઠાસરા, જી.ખેડા.
આરોપીપક્ષે વિ.વ.શ્રી એમ.જી.મલીક.	

(૨) ફોર્મ : બી

ગુન્હો બન્યા તારીખ :	માંગણી નોટીસ બજયાના ૧૫ દિવસની અંદર ચેકની રકમ ચુકવણી ન કરતા.
એફ.આઈ.આર.ની તારીખ :	-
ચાર્જસીટની તારીખ :	-
ચાર્જફ્રીમ કર્યા તારીખ :	-
પુરાવો નોંધવાનું શરુ કર્યા તારીખ :	18-11-2021
કેસ જજમેન્ટ પર રાખ્યા તારીખ :	12-06-2024
જજમેન્ટની તારીખ :	12-06-2024
સજાના હુકમની તારીખ જો હોય તો,	12-06-2024

ક્રમ	આરોપીનું નામ	ઘરપકડ કર્યા	જામીન પર	ક્યાં ગુન્હા હેઠળ ચાર્જફ્રીમ થયેલ છે ?	શું દોષી / નિર્દોષ	સજા ની વિગત	ટ્રાયલ દરમ્યાન
------	--------------	-------------	----------	--	--------------------	-------------	----------------

		તારીખ	છોડયા તારીખ				યુ.ટી.પી. રહેલ સમયગાળો સી .આર.પી. સી.૪૨૮ મુજબ
૧	દેવાંગભાઈ જગદીશભાઈ ચોકસી,	-	-	નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ ૧૩૮	દોષીત	સજા અને દંડ	-

(૩) ફોર્મ : સી

ફરીયાદપક્ષ/બચાવપક્ષ/કોર્ટના સાક્ષીની વિગત :A: ફરીયાદપક્ષ

ક્રમ	સાક્ષીઓના નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
PW-1	મુકેશભાઈ કરણભાઈ ભરવાડનું સોગંદનામુ	ફરીયાદી (આંક-૦૪)

B: બચાવપક્ષ

ક્રમ	સાક્ષીઓના નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
DW-1	નીલ	નીલ
DW-2	નીલ	નીલ

C: કોર્ટ સાક્ષી

ક્રમ	સાક્ષીઓના નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
CW-1	નીલ	નીલ

ફરીયાદપક્ષ/બચાવપક્ષ/કોર્ટ તરફે રેકર્ડે આવેલ દસ્તાવેજની વિગત :A: ફરીયાદપક્ષ

ક્રમ	આંક	વિગત
1	આંક-P08/PW-1	ચેક નં.૦૩૫૫૫૩નો અસલ ચેક
2	આંક-P09/PW-1	રીટર્ન મેમો
3	આંક-P10/PW-1	નોટીસની ઓફીસ કોપી
4	આંક-P11/PW-1	પોસ્ટ ખાતાની સફેદ પાવતી
5	આંક-P12/PW-1	પોસ્ટ ખાતાની એકનોલોજમેન્ટ પાવતી
6	આંક-P23/PW-1	પુરાવા બંધની પુરશીશ

B: બચાવપક્ષ

ક્રમ	આંક	વિગત
1	-	-

C: કોર્ટ દસ્તાવેજ

ક્રમ	આંક	વિગત
1	-	-

-: ઠરાવ :-

(જ) ફરિયાદપક્ષની ટુંકી હકીકત એવી છે કે, આ કામના ફરીયાદી ઉપરોક્ત દર્શાવેલ સરનામે રહે છે અને ડાકોર સ્વામી નારાયણ મંદિર સામે આવેલ શોર્પીંગ સેન્ટરમાં એમ.કે. ટ્રાન્સપોર્ટના નામથી ધંધો કરે છે તેમજ કવોરીનો ધંધો કરે છે. આ કામના તો.દાર પણ ઉપરોક્ત જણાવેલ સરનામે રહે છે અને સોનીનો ધંધો કરે છે. ફરીયાદી અને તો.દાર બંને તો.દારને ઘણા વર્ષોથી મિત્રો હોઈ ફરીયાદી તો.દારને સારી રીતે ઓળખે છે. સને.૨૦૨૦ ના ઓગષ્ટ માસમાં તો.દાર ફરીયાદીની ઉપરોક્ત ઓફીસે આવેલા અને જણાવેલ કે લોક ડાઉન ખુલ્યા બાદ સોનાના ભાવમાં ખુબ જ ઘટાડો થયેલ છે અને ભવિષ્યમાં સોનાનો ભાવ ખુબ જ ઉંચો જાય તેમ છે. આ માટે જથ્થામાં સોનુ લેવા માટે રૂ.૬,૦૦,૦૦૦/- ખુટે છે. જો મિત્રતાને નાતે મદદ કરો તો ભવિષ્યમાં સારો નફો મળે તેમ છે અને સદર રૂ.૬,૦૦,૦૦૦/- ત્રણ માસમાં પરત કરી દઈશુ તેવો પાકો વિશ્વાસ અને ભરોસો આપી હાથ ઉછીના નાણાં લેવાની વાત કરેલી. આ કામના તો.દાર ફરીયાદીના મિત્ર થતા હોઈ તો.દારનો ધંધો સારો ચાલે શુભ આશય થી તો.દારને ફરીયાદીએ ઓગષ્ટ મહીનાના બીજા અઠવાડિયામાં રૂ.૬,૦૦,૦૦૦/- હાથ ઉછીના આપેલા અને આ નાણાં તો.દાર ફરીયાદીની ઓફીસ આવી લઈ ગયેલા અને સદર હાથ ઉછીના નાણાં લેતી વખતે પણ તો.દારે ફરીયાદી પાકો વિશ્વાસ અને ભરોસો આપેલ કે ત્રણ માસમાં આ નાણાં અવશ્ય પરત કરી દઈશ. આ કામના તો.દારે આપેલ ત્રણ માસ નવે-૨૦૨૦ પુરો તથા ફરીયાદીએ તો.દારને આપેલ હાથ ઉછીના નાણાં રૂ.૬,૦૦,૦૦૦/- પુરાની માંગણી કરતા તો. દારે જણાવેલ કે, ધંધામાં મંદી છે. માલ વેચાયો નથી, તેમ કહી એક યા બીજા વાચદાઓ બતાવી સમય પસાર કરતા હતા. આ

કામના તો.દારે નવેમ્બર-૨૦૨૦ ના અંતિમ અઠવાડીયામાં ફરીયાદીની ઓફીસે આવેલા અને ફરીયાદીને સદર નાણાં જે તો.દારને હાથ ઉછીના આપેલ તેની માંગણી કરતા તો.દારે જણાવેલ કે,ડીસેમ્બર-૨૦૨૦ ના ત્રીજા અઠવાડીયામાં નાણાંની સગવડ થાય તેમ છે. જેથી તમોને તા.૧૬/૧૨/૨૦૨૦ નારોજનો ચેક લખી આપુ છુ જે ચેક બેન્કમાં દેખાડ માટે રજુ કરશો તો તમારા માંગણા નાણાં તમોને અવશ્ય મળી જશે.આમ, કહી તો.દારે ફરીયાદીને તો.દારે તેમના નિભાવતા ખાતાવાળી બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા,ઠાસરા શાખાનો તા.૧૬/૧૨/૨૦૨૦ નારોજનો રૂ. ૬,૦૦,૦૦૦/- પુરાનો ચેક નં.૦૩૫૫૫૩ નો તો.દારે તેમના ખાતા નં.૨૦૬૪૧૦૧૧૦૦૦૬૬૮૫ નો એક ચેક જરૂરી વિગતો અને વર્ણનો ભરી ફરીયાદીના નામનો તો.દારે તેમની પોતાની સહી કરી ફરીયાદીને આપેલ અને ચેક આપતી વખતે એવો વિશ્વાસ અને ભરોસો આપેલ કે સદર ચેક સદર તારીખે બેન્કમાં વસુલાત માટે જશે તો તેના નાણાં તમોને અવશ્ય મળી જશે. જેથી સદર ચેક તો.દારના કથન ઉપર વિશ્વાસ અને ભરોસો રાખી ફરીયાદીએ સદર તા.૧૭/૧૨/૨૦૨૦ નારોજ ફરીયાદીના નિભાવતા ખાતાવાળી બેન્ક આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ.બેન્ક ડાકોર શાખામાં વસુલાત માટે જતા સદર ચેક તા.૧૭/૧૨/૨૦૨૦નારોજ " ફંડઝ ઈન સફીસીયન્ટ" ના શેરા સાથે પરત થયેલ અને ફરીયાદીને માંગણા નાણાં જે તો.દારને હાથ ઉછીના આપેલા તે મળેલા નહી અને તો.દારે આપેલ વિશ્વાસ અને ભરોસાનો ભંગ થયેલો.આમ, આ કામના તો.દારે ફરીયાદીને ફસાવવાનો બદઈરાદો બદકૃત્ય, સ્પષ્ટ થાય છે. તો.દારે ફરીયાદી સાથે છેતરપીડી, વિશ્વાસભંગ કરી તથા વિશ્વાસઘાતનો ગુનો આચરેલ છે તથા સદરહુ ચેક,કાયદેસરની બાકી લેણી રકમ પેટે વણ ચુકવાયેલ પરત ફરેલ હોય તો.દારે કાયદેસર રીતે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ નો ભંગ કરી ગુનો કરેલો હોય ફરીયાદીએ આ કામના તો.દારને ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ મુજબની લીગલ નોટીસ તા.૧૩/૦૧/૨૦૨૧ નારોજ આરોપીને આપેલી જે રજીસ્ટર નોટીસ આ કામના તો.દારને તા.૧૫/૦૧/૨૦૨૧ નારોજ બજી ગયેલ છે. આ કામના તો.દારે ફરીયાદીની નોટીસનો કોઈ જવાબ આપેલ નથી કે સદર ચેકની લેણી રકમ ફરીયાદીને ચુકવી આપેલ નથી. આમ, આ કામના તો.દારે ફરીયાદીને આપેલ ચેક વગર સ્વીકારાયે પરત આવેલ હોય સદર ચેકના નાણાં

ફરીયાદીને મળેલા ન હોય તેમજ તો.દારે ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબનો કેદ તથા દંડની શિક્ષાને પાત્ર ગુનો કરેલ હોય, તો.દારને યોગ્ય નશ્યત કરાવવા માટે હાલની ફરીયાદ કરેલ છે. આરોપીને કૈદની સજા તથા ચેકની રકમ કરતા બમણી રકમનો દંડ કરવા, ફરીયાદીને દંડની રકમ વસુલ થયેથી ચેકની મુળ રકમ જેટલું વળતર અપાવવા તથા નામ.કોર્ટને યોગ્ય અને વ્યાજબી લાગે તેવી હરકોઈ દાદ અપાવવા અરજ ગુજારેલ છે.

(૫) હાલની ફરીયાદ લગત આરોપી સામે જરૂરી સમન્સ કાઢવાનો હુકમ થતા આરોપીને સમન્સ બજતા આરોપી કોર્ટ સમક્ષ રુબરુ હાજર રહેલ તથા આંક-૦૭ થી આરોપીની પ્લી નોંધવામાં આવેલ છે. જેમાં આરોપીએ ગુન્હાનો ઈન્કાર કરેલ હોય જેથી તેઓની સામે કેસની કાર્યવાહી આગળ ચલાવવામાં આવેલ છે.

(૬) ત્યાર બાદ આ કામે ફરીયાદપક્ષ તરફે ઉપરોક્ત પેરા નં.૩ માં દર્શાવેલ વિગત મુજબ મૌખિક/દસ્તાવેજી પુરાવા રજુ કરવામાં આવેલ છે. આ દરમ્યાન ફરીયાદપક્ષનો પુરાવો રજુ થતા ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ માટે રાખતા આરોપી તરફે જરૂરી ઉલટ તપાસ કરવામાં આવેલ નથી ત્યાર બાદ તારીખ ૧૮/૦૫/૨૨ ના રોજ આંક- ૨૦ લગત હુકમ કરી ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ કરવાનો હક્ક બંદ કરવામાં આવેલ છે. ત્યાર બાદ હુકમના દિવસ સુધી આરોપી તરફે પોતે હાજર રહી ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ તથા પુરાવો રજુ કરવા માટેની માંગણી કરવામાં આવી હોય અથવા તે માટે યોગ્ય અરજી રેકર્ડે રજુ રાખવામાં આવી હોય તેવું ફલિત થતુ નથી. તેમજ આરોપીની ગૈર હાજરીના કારણે એફ. એસ. પણ નોંધવામાં આવેલ નથી.

(૭) ત્યાર બાદ ફરીયાદીપક્ષે વિ.વ.શ્રી કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેતાં ફરીયાદી તરફે મૌખિક દલીલ સાંભળવામાં આવેલ છે જ્યારે કોઈપણ પક્ષ તરફે લેખીત દલીલ રજુ કરવામાં આવેલ નથી. ફરીયાદી તરફે મૌખિક દલીલ કરેલ છે કે, આ કામે ફરીયાદીએ કાયદા મુજબ આરોપી વિરુદ્ધ જરૂરી અનુમાન કરવા પુરતુ જરૂરી પુરાવા રજુ રાખેલ છે. જેથી આરોપી સામે જરૂરી તત્વો સાબીત થતાં હોય તેથી તેને તકસીરવાન ઠરાવવા અરજ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે આરોપી તરફે દલીલ માટે કોઈ હાજર થયેલ નથી.

(૮) ત્યારબાદ ફરીયાદપક્ષ તરફથી રજુ થયેલ પુરાવા અને સાહેદની જુબાની અને ફરીયાદપક્ષે રજુ દલીલો ધ્યાને લેતા આ કેસના આખરી ન્યાયિક નિર્ણય માટે નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઉપસ્થિત થાય છે -

(૧) શું ફરીયાદપક્ષ નિ:શંકપણે પુરવાર કરે છે કે, આ કામના ફરીયાદીની આરોપી પાસેથી નીકળતી લેણી રકમ પેટે આરોપીએ ફરીયાદીને આપેલ ફરીયાદ વાળો ચેક વણચૂકવાયેલ પરત ફરતા ફરીયાદીએ આપેલ માંગણી નોટીસ અંગે કાયદા મુજબ નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં આરોપીએ ફરીયાદીને રકમ નહી ચૂકવી આપી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબનો શિક્ષા ને પાત્ર ગુન્હો કરેલ છે ?

(૨) શું હુકમ ?

(૯) ઉપરોક્ત મુદ્દા ઉપર મારા નિર્ણય નીચે મુજબ છે :-

(૧) હકારમાં.

(૨) આખરી હુકમ મુજબ.

ઉપરોક્ત નિર્ણય બાબત કારણો નીચે મુજબ છે.

(૧૦) આ કામે ફરીયાદ હકીકત અનુસંધાને સૌ પ્રથમ નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮, ૧૩૮ તથા ૧૩૯ ની જોગવાઈ મહત્વપુર્ણ બને છે જે ધ્યાને લેવામાં આવે તો તે નીચે મુજબ છે.

Section 118. Presumptions as to negotiable instruments. Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made:--

- of consideration:**-- that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, indorsed, negotiated or transferred, was accepted, indorsed, negotiated or transferred for consideration;
- as to date:**-- that every negotiable instrument bearing a date was made or drawn on such date;
- as to time of acceptance:** that every accepted bill of exchange was accepted within a reasonable time after its date and before its maturity;

- (d) **as to time of transfer:**-- that every transfer of a negotiable instrument was made before its naturity;
- (e) **as to order of indorsements:**-- that the indorsements appearing upon a negotiable instrument were made in the order in which they appear thereon;
- (f) **as to stamp:**-- that a lost promissory note, bill of exchange or cheque was duly stamped;
- (g) **that holder is a holder in due course:**-- that the holder of a negotiable instrument is a holder in due course : provided that, where the instrumnt has been obtained from its lawful owner, or from any person in lawful custody thereof, by means of an offence or fraud, or has been obtained from the maker or acceptor thereof by means of an offence or fraud, or for unlawful consideration, the burden of proving that the holder is a holder in due course lies upon him.

ઉપરોક્ત જોગવાઈ ધ્યાને લેતા ફલિત થાય છે કે, જ્યારે કોઈ નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ તૈયાર કરવામાં આવે છે ત્યારે તે કોઈ અવેજ માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ છે તથા જે તારીખે તેમાં લખેલી હોય તે તારીખે તૈયાર કરવામાં આવેલ છે તેવું અનુમાન કરવાનું રહે છે. જે અનુમાન જ્યાં સુધી સ્પષ્ટ પુરાવાથી ખંડિત ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી અસ્તિત્વમાં અથવા અમલમાં રહે છે. તે જ રીતે તેવા નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ જેના હાથ અથવા કબજામાં હોય તે તેનો હોલ્ડર ઈન ડ્યુ કોર્સ છે તેમ પણ માનવાનું હોય છે.

Section 138. Dishonour of cheque for insufficiency, etc., of funds in the account. :: Where **any cheque drawn by a person** on an account maintained by him with a banker **for payment of any amount of money to another person** from out of that account **for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability,** is returned by the bank unpaid, either because of the amount of money standing to the credit of that account is insufficient to honour the cheque or that it exceeds the amount arranged to be paid from that account by an agreement made with that bank, **such person shall be deemed to have committed an offence and shall,** without prejudice to any other provision of this Act, **be punished with imprisonment for a term which may be extended to two years, or with fine which may extend to twice the amount of the cheque, or with both:**

Provided that nothing contained in this section shall apply unless-

- (a) **the cheque has been presented to the bank** within a period of six months from the date on which it is drawn or **within the period of its validity**, whichever is earlier;
- (b) **the payee or the holder in due course of the cheque**, as the case may be, **makes a demand for the payment of the said amount of money by giving a notice; in writing, to the drawer of the cheque, within thirty days of the receipt of information** by him from the bank regarding the return of the **cheque as unpaid**; and
- (c) **the drawer of such cheque fails to make the payment of the said amount of money to the payee** or, as the case may be, to the holder in due course of the cheque, **within fifteen days of the receipt of the said notice.**

Explanation.-- For the purposes of this section, debt of other liability means a legally enforceable debt or other liability.

Section 139. Presumption in favour of holder.

It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the holder of a cheque received the cheque of the nature referred to in section 138 for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability.

ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ ધ્યાને લેતા ફલિત થાય છે કે જ્યાં સુધી આરોપી ધ્વારા ઉપરોક્ત જોગવાઈઓમાં જણાવેલ અનુમાનની વિરુદ્ધની હકીકત રેકર્ડ ઉપર આરોપી ધ્વારા પુરવાર કરવામાં ના આવે ત્યાં સુધી કોર્ટે એવું અનુમાન કરવાનું રહે છે કે સવાલ વાળો ચેક તે સહી કરનારે અવેજના બદલામાં અને તેનું હાલનું કાયદેસરનું દેવું અથવા તો અન્ય જવાબદારી અદા કરવા માટે આપેલ છે. ફરીયાદીની તરફેણમાં કરવાનું રહેતું કાયદાકીય અનુમાનનું કોર્ટ સમક્ષ સબળ અને સચોટ પુરાવાથી ખંડન કરવાની જવાબદારી ફક્ત અને ફક્ત ચેક લખનારના શીરે જ રહે છે. તથા જ્યાં સુધી તેવા અનુમાનનું ખંડન કરવામાં ના આવે ત્યાં સુધી કાયદાકીય અનુમાનના કારણે આરોપી વિરુદ્ધનો બોજો કોઈ પણ સંજોગોમાં ફરીયાદીના ખભા ઉપર ખસી શકે નહીં. વધુમાં આ તબક્કે નામદાર વડી અદાલત ઠરાવેલ સિદ્ધાંત મહત્વનો બને છે જે નીચે મુજબ છે. –

1. **Goa Plast (P) Ltd. v/s Chico Ursula D'Souza (2004) 2 SCC 235, —**The object and the ingredients under the provisions, in particular, Sections 138 and 139 of the Act cannot be ignored. Proper and smooth functioning of all business transactions, particularly, of cheques as instruments, primarily depends upon the integrity and honesty of the parties. In our country, in a large number of commercial transactions,

it was noted that the cheques were issued even merely as a device not only to stall but even to defraud the creditors. The sanctity and credibility of issuance of cheques in commercial transactions was eroded to a large extent. Undoubtedly, dishonour of a cheque by the bank causes incalculable loss, injury and inconvenience to the payee and the entire credibility of the business transactions within and outside the country suffers a serious setback. Parliament, in order to restore the credibility of cheques as a trustworthy substitute for cash payment enacted the aforesaid provisions. The remedy available in a civil court is a long, drawn matter and an unscrupulous drawer normally takes various pleas to defeat the genuine claim of the payee. **To come within the ambit of offence in such a case following elements have to be fulfilled:**

1. Drawing the cheque.
 2. Presentation of the cheque to the Bank.
 3. Returning the cheque unpaid by the drawee Bank.
 4. Giving notice in writing to the drawer of the cheque demanding payment of the cheque amount.
 5. Failure of the drawer to make payment within 15 days of the receipt of notice.
- 2- (2013) 1 SCC 177 MSR Leathers Vs. S. Planniappan and Another that so long the cheque remains valid the prosecution based on subsequent presentation is permissible so long as it satisfies all the requirements of section 138. Re-presentation of cheque after dishonor –Limitation period for filing complaint for dishonor of cheque upon Re-presentation of cheque –Date from which to be reckoned Legal notice to drawer must be issued within 30 days of that dishonor of cheque, which matures into complaint.
3. **BURDEN ON DRAWER/ADDRESSEE TO PROVE NON, SERVICE OF NOTICE**

Sec. 138, proviso (b), (c) r/w Sec. 142—Notice through regd. post. presumption of service in case of report on envelope to the effect, refusal, unclaimed, not available, premises locked, party not at station, arrival not known, court may presume receipt of notice by the drawee Drawer may prove at trial by evidence that the endorsement was not correct.

1. V/S Raja Kumari vs. P. Subbarama Naidu, (2004) 8 SCC 774

2. Prem Chand Vijai Kumar vs. Yashpal Singh, (2005) 4 SCC 417
3. Sadanandan Bhadrans vs. Madhavan Sunil Kumar, (1998) 6 SCC 514
4. K. Bhaskaran vs. Sankaran Vaidhyan Balan, (1999) 7 SCC 510
5. Dalmia Cement (Bharat) Ltd. vs. Galaxy Traders, (2001) 6 SCC 463.

4. M Nagappa, S/O Karibasappa, V/S Mohamad Aslam Savanur, Criminal Appeal No.838 Of 2011 , Date 1-03- 2021 High Court Of Karnataka
When a sender has dispatched the notice through registered post with correct address written on it, Section 27 of General Clauses Act could be profitably imported and in such a situation service of notice deemed to have been effected on the sender unless he proves that it was really not served. Section 138 NI Act - No Requirement To Serve Notice Under Certificate Of Posting; Service Through Registered Post Proper.

હવે ઉપરોક્ત પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંત ધ્યાને લેતા જ્યારે ફરીયાદમાં જણાવેલ આરોપીઓનું સરનામું તથા આંક-૧૦ વાળી નોટીસમાં જણાવેલ આરોપીનું સરનામું એક જ હોય તથા તે નોટીસ આંક-૧૧ વાળી રસીદ ધ્યાને લેતા રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી મોકલેલ હોવાનું ફલિત થતું હોય ત્યારે આરોપીને કાયદા મુજબ નોટીસ મોકલેલ હોવા અંગેના તત્વો રેકર્ડ ઉપર સાબિત થાય છે તેમ માનવાનું કારણ રેકર્ડ ઉપર જણાય આવે છે. જેથી ઉપરોક્ત ચુકાદા તથા કલમ-૧૩૮ મુજબની જોગવાઈ અન્વયે આ કામે ગુનાના તત્વોની સાબિતી અંગે જોવામાં આવે તો આ કામે આંક-૦૮ થી રજુ તા.૧૬/૧૨/૨૦૨૦ ના રોજનો ચેક નં.૦૩૫૫૫૩ વાળો અસલ ચેક આ કામના આરોપી ધ્વારા પોતાની સહી કરી આપવામાં આવેલ હોય તથા ચેકમાં આરોપીની સહી ન હોય તે અંગેની કોઈ તકરાર પણ ન હોય, અથવા સહી અંગે તકરાર હોય તો તે આ કામે આરોપી તરફે સહી તેમની નથી તે સાબિતીનો બોજો તેમના ખભે હોવા છતાં તે આ કામે જરૂરી પુરાવા રજુ રાખી પોતાના ખભેથી ઉતારવામાં આવેલ નથી, ત્યારે પ્રથમ તત્વ તરીકે ચેક હાલના આરોપી ધ્વારા ઈસ્યુ કરવામાં આવેલ છે તેમ માનવા માટે પુરતા આધાર રેકર્ડ ઉપર જણાય છે. તે જ રીતે આંક-૯ વાળો દસ્તાવેજ ધ્યાને લેતા ફલિત થાય છે કે, ચેક નં.૦૩૫૫૫૩ વાળો તા. ૧૬/૧૨/૨૦૨૦ ના રોજનો અસલ ચેક ફરીયાદીની બેંક ધ્વારા અપુરતા ફંડના કારણે પરત કરવામાં આવેલ છે. જે હકીકત તત્વ(૨) અને (૩) ની સાબિતીના રેકર્ડ ઉપર આધાર બને છે. જે જોતાં ચેક ઈસ્યુ કર્યાની તા.૧૬/૧

૨/૨૦૨૦ ના રોજથી ચેકની વેલીડીટી સમયગાળા ૩ માસ દરમ્યાન બેંકમાં ચેક રજુ થયેલાનું ફલિત થાય છે તથા તે અપુસ્તા ભંડોળના કારણે પરત થયેલાનું ફલિત થાય છે. ત્યારબાદ આંક-૧૧ થી રજુ દસ્તાવેજ જોતા ફલિત થાય છે કે, ફરિયાદી આરોપી પાસેથી તેના વકીલ મારફતે ડીમાન્ડ નોટીસ તા.૧૩/૦૧/૨૦૨૧ ના રોજ મોકલેલ છે જે ચેક રીટર્ન થયાની તા.૧૭/૧૨/૨૦૨૦ ના રોજથી દિન-૩૦ ની અંદર મોકલવામાં આવેલ છે. જ્યારે ૧૩/૦૧/૨૦૨૧ ના રોજની રજીસ્ટર્ડ પોસ્ટથી આરોપીને નોટીસ આરોપીના સરનામે જે ફરીયાદમાં બતાવવામાં આવેલ છે તે જ સરનામે મોકલેલ હોવાનું ફલિત થાય છે ત્યારે દિન-૧૫ ની અંદર આરોપી ધ્વારા નોટીસમાં જણાવેલ લેણી રકમ આરોપી ધ્વારા ચુકવવામાં આવેલ નથી તેવું ફલિત થાય છે. ફરીયાદીએ નિયત સમય મર્યાદામાં એટલે કે નોટીસ મોકલ્યાના/બજયાના ૧૫ દિવસ પુર્ણ થયા બાદ ૩૦ દિવસની અંદર આરોપીઓ સામે હાલની ફરીયાદ દાખલ કરેલ છે. ત્યારે નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબના તમામ તત્વો ફરીયાદપક્ષે સાબિત કરવા માટે રજુ પુરાવાથી રેકર્ડ ઉપર આવેલાનું ફલિત થાય છે.

5. **In case Hiten P. dalal Vs. Batindranath banerjee AIR 2001 SC 2895 Hon'ble Apex Court has held that- " the moment cheque is issued the presumption runs against the accused. the words used for the presumption are "unless contrary is proved" therefore, the accused either by way of cross examination or by leading satisfactory evidence equivalent to the degree of proof or at least to the level of moral certainty to establish that the cheque was not issued for legally enforceable liability".**
6. **Dashrath Rupsingh Rathod v/s State of Maharashtra, (2014) 9 SCC 129 Mens rea not required for offence under S. 138 The objective of Parliament was to strengthen the use of cheques, distinct from other negotiable instruments, as mercantile tender and therefore it became essential for Section 138 to be freed from the requirement of proving mens rea [guilty state of mind]. This has been achieved by deeming the commission of an offence de hors mens rea not only under Section 138 but also by virtue of the succeeding two sections. **Section 139 carves out the presumption that the holder of a cheque has received it for the discharge of any liability.** Section 140 clarifies that it will not be**

available as a defence to the drawer that he had no reason to believe, when he issued the cheque, that it would be dishonoured.

7. **MallavarapuKasivisweswara Rao v/s ThadikondaRamulu Firm, (2008) 7 SCC 655, Para "17. Under Section 118(a) of the Negotiable Instruments Act, the court is obliged to presume, until the contrary is proved, that the promissory note was made for consideration. It is also a settled position that the initial burden in this regard lies on the defendant to prove the non-existence of consideration by bringing on record such facts and circumstances which would lead the court to believe the non-existence of the consideration either by direct evidence or by preponderance of probabilities showing that the existence of consideration was improbable, doubtful or illegal.**

8. **Aps Forex Services Pvt. Ltd. Vs Shakti International Fashion Linkers, 14 Feb 2020 2020 0 Air(Sc) 945; 2020 0 Supreme(Sc) 155; N I Act 139 – Presumption, the accused has admitted the issuance of the cheques and his signature on the cheque and that the cheque in question was issued for the second time, after the earlier cheques were dishonoured and that even according to the accused some amount was due and payable, there is a presumption under Section 139 of the N.I. Act that there exists a legally enforceable debt or liability. Of course such presumption is rebuttable in nature. However, to rebut the presumption the accused was required to lead the evidence that full amount due and payable to the complainant has been paid. Section 139 of the Act is an example of reverse onus clause and therefore once the issuance of the cheque has been admitted and even the signature on the cheque has been admitted, there is always a presumption in favour of the complainant that there exists legally enforceable debt or liability and thereafter it is for the accused to rebut such presumption by leading evidence.**

9. **Bir Singh vs. Mukesh Kumar reported as, (2019) 4 SCC 197, Para"32. The proposition of law which emerges from the judgments referred to above is that the onus to rebut the presumption under Section 139 that the cheque has been issued in discharge of a debt or liability is on the accused and the fact that the cheque might be post dated does not absolve the drawer of a cheque of the penal consequences of Section 138 of the Negotiable Instruments Act.**

Para 33. A meaningful reading of the provisions of the Negotiable Instruments Act including, in particular, Sections 20, 87 and 139, makes it amply clear that a person who signs a cheque and makes it over to the payee remains liable unless he adduces evidence to rebut the presumption that the cheque had been issued for payment of a debt or in discharge of a liability. It is immaterial that the cheque may have been filled in by any person other than the drawer, if the cheque is duly signed by the drawer. If the cheque is otherwise valid, the penal provisions of Section 138 would be attracted.

Para34. If a signed blank cheque is voluntarily presented to a payee, towards some payment, the payee may filled up the amount and other particulars. This in itself would not invalidate the cheque. The onus would still be on the accused to prove that the cheque was not in discharge of a debt or liability by adducing evidence.

હાલ ઉપરોક્ત ચુકાદાઓનો નામદાર વડી અદાલતે ઠરાવેલ સિધ્ધાંતો ધ્યાને લેતા આ કામે જોવામાં આવે તો આરોપી તરફે આ કામે રજુ ચેકમાં તેઓની સહી નથી અથવા ફરીયાદીએ ખોટી રીતે ચેકનો દુરુપયોગ કરેલ છે અને ચેકની રકમ આરોપી પાસેથી ફરીયાદીની તરફેલામાં નીકળતી નથી તે અંગે કોઈ વાંધા તકરાર કે તે માટે જરૂરી પુરાવો રજુ રાખવામાં આવેલ નથી. વધુમાં જ્યારે આરોપી સામે ફરીયાદીની કોઈ લેણી રકમ નીકળતી નથી કે ફરીયાદીએ ખોટી રીતે આરોપીના ચેકનો દુરુપયોગ કરેલ છે તે હકીકત સાબીત કરવા માટે કોઈ પોલીસ ફરીયાદ કરી હોય અથવા જરૂરી કાયદાકીય પ્રક્રિયા અપનાવી તે અંગેના જરૂરી પુરાવા જે તે સમયે મેળવી આ કામે પુરાવા દરમ્યાન રજુ રાખેલ હોય તેવું રેકર્ડ ઉપરથી ફલિત થતુ નથી. ત્યારે આરોપીએ પોતાની પ્લીમાં ગુનો કબુલ નથી તેવું નોંધાવેલ છે તેટલા માત્રથી કાયદા મુજબ તેઓની વિરુદ્ધ કરવાના રહેતા અનુમાનનું ખંડન થાય તેમ માની શકાય નહીં. જે હકીકત ઉપરોક્ત ચર્ચિત ચુકાદામાંથી પ્રતિપાદીત સિધ્ધાંત ધ્યાને લેતા સ્પષ્ટપણે આ કામે આરોપીની તરફેલામાં જણાઈ આવતી નથી. આ કામે આરોપી કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહી પોતાના સામેનો કેસ કબુલ નહીં રાખી કેસ ચલાવવાની માંગણી કરેલ અને ત્યાર બાદ પોતાના તરફે મૌખિક પુરાવો રજુ રાખેલ નથી તથા આરોપીએ ચેકની રકમ કોર્ટમાં જમા કરાવેલ નથી અથવા ફરીયાદીને આપેલ નથી. તે સીવાય આરોપી તરફે કોઈ પુરાવા રજુ થયેલ નથી

કે જે પુરાવાથી પણ તેના ખર્ચે આવેલ સાબીતીનો બોજો તેના ખર્ચેથી ઉતરી જાય છે તેમ માનવા માટે પુરાવાના અભાવના કારણે સામાન્ય પ્રજ્ઞાના માણસ ધ્વારા માની શકાય તેમ ફલિત થતું નથી.

10. Basalingappa Vs Mudibasappa, 09 Apr 2019, 2019 0 AIR(SC) 1983, 2019 0 Supreme(SC) 423. summaries the principles enumerated by this Court in following manner:,

- (i) Once the execution of cheque is admitted Section 139 of the act mandates a presumption that the cheque was for the discharge of any debt or other liability.
- (ii) The presumption under Section 139 is a rebuttable presumption and the onus is on the accused to raise the probable defence. The standard of proof for rebutting the presumption is that of preponderance of probabilities.
- (iii) To rebut the presumption, it is open for the accused to rely on evidence led by him or accused can also rely on the materials submitted by the complainant in order to raise a probable defence. Inference of preponderance of probabilities can be drawn not only from the materials brought on record by the parties but also by reference to the circumstances upon which they rely.
- (iv) That it is not necessary for the accused to come in the witness box in support of his defence, Section 139 imposed an evidentiary burden and not a persuasive burden,
- (v) It is not necessary for the accused to come in the witness box to support his defence.

11. Rahul Sudhakar Anantwar VS Shivkumar Kanhiyalal Shrivastav, 21 Oct 2019 2019 0 AIR(SC) 5520; (1) Issuance of cheque carries presumption of liability to pay money.

12. Rohitbhai Jivanlal Patel V/S State Of Gujarat Air 2019 Supreme Court 1876 Supreme Court This Court has, time and again, emphasized that though there may not be sufficient negative evidence which could be brought on record by the accused to discharge his burden, yet **mere**

denial would not fulfill the requirements of rebuttal as envisaged under Section 118 and 139 of the NI Act. This court stated the principles in the case of Kumar Exports (AIR 2009 SC 1518, Para 11) (supra) as follows

"20. The accused in a trial under Section 138 of the Act has two options. He can either show that consideration and debt did not exist or that under the particular circumstances of the case the non-existence of consideration and debt is so probable that a prudent man ought to suppose that no consideration and debt existed. To rebut the statutory presumptions an accused is not expected to prove his defence beyond reasonable doubt as is expected of the complainant in a criminal trial. The accused may adduce direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration and that there was no debt or liability to be discharged by him. However, the court need not insist in every case that the accused should disprove the non-existence of consideration and debt by leading direct evidence because the existence of negative evidence is neither possible nor contemplated. At the same time, it is clear that bare denial of the passing of the consideration and existence of debt, apparently would not serve the purpose of the accused. Something which is probable has to be brought on record for getting the burden of proof shifted to the complainant. To disprove the presumptions, the accused should bring on record such facts and circumstances, upon consideration of which, the court may either believe that the consideration and debt did not exist or their non-existence was so probable that a prudent man would under the circumstances of the case, act upon the plea that they did not exist. Apart from adducing direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration or that he had not incurred any debt or liability, the accused may also rely upon circumstantial evidence and if the circumstances so relied upon are compelling, the burden may likewise shift again on to the complainant. The accused may also rely upon presumptions of fact, for instance, those mentioned in Section 114 of the Evidence Act to rebut the presumptions arising under Sections 118 and 139.

ઉપરોક્ત ચુકાદાઓનો નામદાર વડી અદાલતે ઠરાવેલ સિધ્ધાંતો ધ્યાને લેતા ફલિત થાય છે કે, આરોપી તરફે ફરીયાદીની તરફેણમાં કાયદા મુજબ કરવાની રહેતું અનુમાનના ખંડન માટે મહત્વની કોઈ હકીકત રેકર્ડ પર આવેલ ન હોય ત્યારે કાયદા મુજબ આરોપી વિરુદ્ધ થયેલ અનુમાનનું ખંડન થાય છે તેમ ફલિત થતું નથી.

(૧૧) જેથી ફરીયાદી તરફે રજુ કરેલ સમગ્ર મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાઓનું મુલ્યાંકન કરતા ઉપરોક્ત કારણોસર મુદા ન.૧ નો જવાબ હકારમા આપી મુદા ન. ૨ અંગે નીચે મુજબનો હુકમ કરવામા આવે છે.

- :: આખરી હુકમ ::-

૧. આ કામના આરોપી દેવાંગભાઈ જગદીશભાઈ ચોકસી, રહે.શેઠવાળા ,ગોધરા બજાર, મુ. ઠાસરા, જી.ખેડાનાઓને નેગોશીયેબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબના ગુના સબબ ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ કલમ-૨૫૫(૨) અન્વયે તકસીરવાન ઠરાવવામાં આવે છે.

સબબ આ કામ સજા અંગે સાંભળવા માટે મુલતવી રાખવામાં આવ્યું.

હુકમ આજ રોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી, સંભળાવી, જાહેર કર્યો.

તા.૧૨/૦૬/૨૦૨૪
ડાકોર.

(નરેન્દ્ર કુમાર જોષી)
જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, ડાકોર.
UIC No.01454

સજા અંગે સુનાવણી:-

(૧૨) આ કામે સજા અંગે દલીલ માટે પક્ષકારોનો ફરી પોકાર કરાવતા ફરીયાદી તરફે વિધવાન વકીલ શ્રી એસ. બી. અહીર હાજર રહેલ તેમજ ફરીયાદપક્ષે વિ.વ.શ્રીએ મૌખિક રજૂઆત કરેલ છે કે, આરોપીએ ચેકની રકમ સમયસર માંગણી મુજબ ચુકવી આપેલ નથી. ત્યારબાદ અત્રેની કોર્ટ સમક્ષ હાજર થયા ઉપરાંત પણ ચેકમાં જણાવેલ રકમ કોર્ટમાં જમા કરાવેલ નથી કે ફરીયાદીને ચુકવી આપેલ નથી. તે સીવાય આરોપી પ્રથમ દિવસ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થયા ઉપરાંત પોતે અથવા વકીલ મારફતે કોર્ટ રૂબરૂ કોઈ રકમ જમા કરાવેલ નથી. જેથી, આરોપી કોઈપણ રીતે રહેમ મેળવવા હકકદાર નથી તથા આરોપીને સખતમાં સખત સજા કરવા તેમજ તે સાથે આજદિન સુધી આરોપીએ ફરીયાદીની કોઈ રકમ ચુકવી આપેલ નથી તેમજ ફરીયાદીને કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવું પડેલ છે જે કારણસર ફરીયાદીને અસહ્ય આર્થિક, શારીરિક તથા માનસિક પીડા પહોંચેલ છે જે બદલ ફરીયાદીને આરોપી પાસેથી પુરતું વળતર પણ અપાવવા અરજ કરવામાં આવેલ છે.

(૧૨.૧) ત્યારબાદ તકસીરવાન તરફે તકસીરવાન પોતે તથા તેમના વિ.વ.શ્રી મારફત હાજર થયેલ છે. તેમજ દલીલ કરેલ છે કે અમો કુટુંબ કબીલા વાળા માણસ છીએ તેમજ કુટુંબમાં અમો એકજ માત્ર કમાવનાર વ્યક્તિ છીએ અને જો નામ. કોટ આરોપીને વધુ સજા કરે તો અમારા કુટુંબના સભ્યોને ભુખો મરવાનો વારો આવે જેથી ઓછામાં ઓછી સજા કરવા દલીલ કરેલ છે. તેમજ આરોપીને પ્રોબેશનનો લાભ આપવા દલીલ કરેલ છે. તે સંજોગોમાં ક્રિમિનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ ૩૬૦ ની જોગવાઈ તથા પ્રોબેશન ઓફ ઓફેન્ડર એક્ટની કલમ-૩ અથવા ૪ ના અનુપાલન અંગે, આરોપીની ચેકની રકમ ચુકવી આપવા માટે ની તૈયારી બતાવી કોર્ટમાં રકમ જમા કરાવી શકવાના અધિકાર હોવા છતાં કોર્ટ સમક્ષ કોઈ રકમ જમા કરાવવામાં ન આવેલ હોય, તે તમામ કારણસર ફરીયાદ પક્ષની દલીલો ધ્યાને રાખી આરોપીની તરફેલામાં પ્રોબેશન નો લાભ આપવા અંગેનો કોઈ હુકમ કરવો હાલના તબક્કે ન્યાયોચીત જણાતો નથી.

(૧૩) ત્યારબાદ વળતર અંગે ફરીયાદીની દલીલ, ક્રિમિનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ-૩૫૭ ની જોગવાઈ ધ્યાને રાખતા નામદાર વડી અદાલતોએ નીચે મુજબના કેસોમાં પ્રતિપાદીત કરેલ સિધ્ધાંત ધ્યાને લેવા જરૂરી જણાય આવે છે.

1. **IN AIR 2012 SUPREME COURT 528 "R. Vijayan v. Baby"** **Hon'ble Apex Court has held that-** Sub-section (1) of section 357 provides that where the court imposes a sentence of fine or a sentence of which fine forms a part, the Court may direct the fine amount to be applied in the payment to any person of compensation for any loss or injury caused by the offence, when compensation is, in the opinion of the court, recoverable by such person in a Civil Court. Thus, if compensation could be paid from out of the fine, there is no need to award separate compensation. Only where the sentence does not include fine but only imprisonment and the court finds that the person who has suffered any loss or injury by reason of the act of the accused person, requires to be compensated, it is permitted to award compensation under compensation under section 357(3).
2. In cases (i) Manohar Singh Vs. State of Rajasthan, 2015 (89) ACC 266. (ii) Ankush Shivaji Gaikwad Vs. State of Maharashtra, 2013 (82) ACC 312 SC it has been held by the Hon'ble Apex Court that, Awarding compensation u/s 357 CrPC to the victim of offence by keeping in view his financial capacity is mandatory.
3. In case State Vs. Sanjiv Bhalla, 2014 (86) ACC 938 (SC) it has been held by the Hon'ble Apex Court that, Trial court must record reasons why it is not possible to release the convict on probation. Similarly, grant of compensation to the victim is equally a part of just sentencing. Reason should be recorded for not granting compensation.
4. In the matter of Damodar S. Prabhu v. Sayed Babalal H. reported in (2010) 5 SCC 663, their Lordships of the Supreme Court while examining the object sought to be achieved by provisions of Section 138 of the NI Act and purpose underlying the punishment provided therein have held that Section 138 of the NI Act cases are meant to secure payment of money by holding as under:—

"17. Unlike that for other forms of crime, the punishment here (insofar as the complainant is concerned) is not a means of seeking retribution, but is more a means to ensure payment of money. The complainant's interest lies primarily in recovering the money rather than seeing the drawer of the cheque in jail. The threat of jail is only a mode to ensure recovery. As against the accused who is willing to undergo a jail term, there is little available as remedy for the holder of the cheque."

5. In the matter of Somnath Sarkar v. Utpal Basu Mallick and another, reported as (2013) 16 SCC 465 their Lordships of the Supreme Court has held that:-

"357. Order to pay compensation.—

(1) **When a court imposes a sentence of fine or a sentence (including a sentence of death) of which fine forms a part, the court may, when passing judgment, order the whole or any part of the fine recovered to be applied—**

(a) in defraying the expenses properly incurred in the prosecution;

(b) in the payment to any person of compensation for any loss or injury caused by the offence, when compensation is, in the opinion of the court, recoverable by such person in a civil court

(c)-(d) ** ** *

(2) ** ** *

(3) **When a court imposes a sentence, of which fine does not form a part, the court may, when passing judgment, order the accused person to pay, by way of compensation,** such amount as may be specified in the order to the person who has suffered any loss or injury by reason of the act for which the accused person has been so sentenced.

- (4) An order under this section may also be made by an appellate court or by the High Court or Court of Sessions when exercising its powers of revision.
- (5) At the time of awarding compensation in any subsequent civil suit relating to the same matter, the court shall take into account any sum paid or recovered as compensation under this section."

6. **IN Somnath Sarkar v. Utpal Basu case Hon'ble Apex court has also held that, The law with regard to grant of compensation under Section 357(3) of the CrPC in cases arising from Section 138 of the NI Act is well settled. The object of Section 138 of the NI Ac of the NI Act appears to be punitive as well as compensatory in nature as it provides a single forum and single proceeding for enforcement in criminal liability for dishonouring the cheque and for enforcement of civil liability for realization of cheque amount.**
7. **In R. Vijayan v. Baby and another (2012) 1 SCC 260 Their Lordships in the later part of judgment while considering the intention of legislature for enacting Section 138 of the NI Act, have held as under:—**

"17. The apparent intention is to ensure that not only the offender is punished, but also ensure that the complainant invariably receives the amount of the cheque by way of compensation under Section 357(1) (b) of the Code. Though a complaint under Section 138 of the Act is in regard to criminal liability for the offence of dishonouring the cheque and not for the recovery of the cheque amount (which strictly speaking, has to be enforced by a civil suit), in practice once the criminal complaint is lodged under Section 138 of the Act, a civil suit is seldom filed to recover the amount of the cheque. This is because of the provision enabling the court to levy a fine linked to the cheque amount and the usual direction in such cases is for payment as compensation, **the cheque amount, as loss incurred by the complainant on account of dishonour of cheque, under Section 357(1)(b) of the**

Code and the provision for compounding the offences under Section 138 of the Act. Most of the cases (except those where liability is denied) get compounded at one stage or the other by payment of the cheque amount with or without interest. Even where the offence is not compounded, the courts tend to direct payment of compensation equal to the cheque amount (or even something more towards interest) by levying a fine commensurate with the cheque amount. A stage has reached when most of the complainants, in particular the financing institutions (particularly private financiers) view the proceedings under Section 138 of the Act, as a proceeding for the recovery of the cheque amount, the punishment of the drawer of the cheque for the offence of dishonour, becoming secondary.

18. Having reached that stage, if some Magistrates go by the traditional view that the criminal proceedings are for imposing punishment on the accused, either imprisonment or fine or both, and there is no need to compensate the complainant, particularly if the complainant is not a "victim" in the real sense, but is a well-to-do financier or financing institution, difficulties and complications arise. In those cases where the discretion to direct payment of compensation is not exercised, it causes considerable difficulty to the complainant, as invariably, by the time the criminal case is decided, the limitation for filing civil cases would have expired. As the provisions of Chapter XVII of the Act strongly lean towards grant of reimbursement of the loss by way of compensation, the courts should, unless there are special circumstances, in all cases of conviction, uniformly exercise the power to levy fine up to twice the cheque amount (keeping in view the cheque amount and the simple interest thereon at 9% per annum as the reasonable quantum of loss) and direct payment of such amount as compensation. Direction to pay compensation by way of restitution in regard to the loss on account of dishonour of the cheque should be practical and realistic, which would mean not only the payment of the cheque amount but interest thereon at a reasonable rate.

Uniformity and consistency in deciding similar cases by different courts, not only increase the credibility of cheque as a negotiable instrument, but also the credibility of courts of justice.

19. We are conscious of the fact that proceedings under Section 138 of the Act cannot be treated as civil suits for recovery of the cheque amount with interest. We are also conscious of the fact that compensation awarded under Section 357(1)(b) is not intended to be an elaborate exercise taking note of interest, etc. Our observations are necessitated due to the need to have uniformity and consistency in decision making. In same type of cheque dishonour cases, after convicting the accused, if some courts grant compensation and if some other courts do not grant compensation, the inconsistency, though perfectly acceptable in the eye of the law, will give rise to certain amount of uncertainty in the minds of litigants about the functioning of courts. Citizens will not be able to arrange or regulate their affairs in a proper manner as they will not know whether they should simultaneously file a civil suit or not. The problem is aggravated having regard to the fact that in spite of Section 143(3) of the Act requiring the complaints in regard to cheque dishonour cases under Section 138 of the Act to be concluded within six months from the date of the filing of the complaint, such cases seldom reach finality before three or four years let alone six months. These cases give rise to complications where civil suits have not been filed within three years on account of the pendency of the criminal cases. While it is not the duty of criminal courts to ensure that successful complainants get the cheque amount also, it is their duty to have uniformity and consistency with other courts dealing with similar cases.” Thus, it is quite vivid that under Section 138 of the NI Act, Criminal Court is competent to levy fine up to twice the cheque amount and direct payment of such amount as compensation by way of restitution in regard to the loss on account of dishonour of cheque under Section 357(1)(b) of the CrPC and as such, the power under

Section 357(3) of the CrPC cannot be exercised by Criminal Court in the cheque dishonour cases.

ઉપરોક્ત ચુકાદાઓમાં પ્રતિપાદીત સિધ્ધાંત તથા તે લગત કાયદાકીય જોગવાઈની સાથે નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ- ૧૪૩ ની જોગવાઈ મહત્વપુર્ણ બને છે જેમાં પેટા કલમ-(૧)ની જોગવાઈ ધ્યાને લેતા ફલિત થાય છે કે, ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ ૧૯૭૩ માં કરવામાં આવેલ કોઈ જોગવાઈ છતાં નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ હેઠળ દાખલ થતાં ગુનાઓ માટે ફક્ત જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ અથવા મેટ્રોપોલીટન મેજીસ્ટ્રેટ ને જ કેસ ચલાવવાની સત્તા રહેશે. જે ઉપરાંત પ્રથમ પ્રોવિઝો ધ્યાને લેતા ફલિત થાય છે કે, જ્યારે નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ હેઠળના ગુનાના કામે કેસની કાર્યવાહી સમરી ટ્રાયલ મુજબ ચલાવવામાં આવે ત્યારે એક વર્ષ સુધીની કારાવાસની સજા કરવા માટે ક્રિમીનલ કોર્ટ કાયદા મુજબ સક્ષમ ગણાશે. તે સિવાય જ્યારે ઇંડ નો હુકમ કરવાનો હોય ત્યારે સી.આર.પી.સી. માં જે જોગવાઈ કલમ-૨૯ માં કરવામાં આવેલ છે તે જોગવાઈ હોવા છતાં આ કાયદા હેઠળ મેજીસ્ટ્રેટ કલમ-૨૯ માં આપવામાં આવેલ સત્તાથી ઉપર જઈ તેમા મર્યાદીત રકમ કરતાં વધારાની રકમનો ઇંડ તકસીરવાનને ફટકારી શકે છે. જેથી ઉપરોક્ત તમામ હકીકતો ધ્યાને લેતા ફલિત થાય છે કે, અત્રેની કોર્ટ ધ્વારા જ્યારે સમંસ ટ્રાયલ ની પ્રક્રિયા અપનાવી કેસ આગળ ચલાવામાં આવે છે ત્યારે અત્રેની કોર્ટ બે વર્ષ સુધીની કારાવાસની સજા તકસીરવાનને ફટકારી શકે છે તે જ રીતે નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ની સાથે કલમ-૧૪૩ ની જોગવાઈ વં ચાણે લેતા ચેકની રકમની બમણી રકમ સુધીનો ઇંડ પણ તકસીરવાનને ફટકારી શકે છે.

(૧૩.૧) વધુમાં હવે જ્યારે આરોપી તકસીરવાન ઠરે ત્યારે ફરીયાદીને થયેલ નુકસાન પેટે વળ તર અંગે પણ વિચારણા કરવી જોઈએ અને જો વિચારણાના અંતે વળતરનો હુકમ કરવો ન્યાયોચીત ન લાગતુ હોય તો તે માટે જરૂરી કારણો પણ રેકર્ડે હુકમમાં દર્શાવવા જોઈએ. તે સિવાય ચેક બાઉન્સ જેવા કેસોમાં જ્યારે કેસો સમાધાન લાયક હોય તથા કેસની કાર્યવાહી શરૂ થાય તે પહેલા પણ ચેકની રકમ જમા કરાવી ફરીયાદીને વધુ માનસિક, શારીરિક તથા આર્થિક પીડામાંથી બચાવી શકાયા હોત. પરંતુ, જો તેમ ન કરવામાં આવે તો ટ્રાયલના અંતે આરોપી જો તકસીરવાન ઠરે તો નિશ્ચિતપણે વળતરનો હુકમ કરવો જોઈએ.

(૧૪) આમ, આ કામે તકસીરવાન વિરુદ્ધ નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબનો ગુનો સાબિત થયેલ છે, જે કલમ-૧૩૮ ની જોગવાઈ મુજબ મહત્તમ ૨(બે) વર્ષ સુધી ની સજા અથવા દંડ જે ચેકની રકમની બમણી રકમ સુધી અથવા બંને, મુજબની સજાનો હુકમ થઈ શકે. આ કામે જોવામાં આવે તો ચેકની રકમ રૂ.૬,૦૦,૦૦૦/- (રૂપીયા છ લાખ પુરા) છે તથા જ્યારે આરોપીએ આજદિન ચેકની રકમ કોર્ટમાં જમા કરાવેલ નથી, ત્યારે જો ફક્ત દંડની સજાનો હુકમ થાય તો આરોપી ધ્વારા રકમ ચુકવી આપવામાં આવશે તે બાબતે શંકા ઉત્પન્ન થાય છે. જેથી, રકમની વસુલાત સુનિશ્ચિત કરાવવા માટે જેલની સજા પણ કરવી જરૂરી જણાય આવે છે. વધુમાં જ્યારે આરોપી ધ્વારા કોર્ટ રૂબરૂ હાજર રહી કયા કારણસર તેમના તરફેણમાં ઓછી કારાવાસની સજા થવી જોઈએ તે માટે કોઈ આધાર રજૂ રાખેલ ન હોય તથા રેકર્ડ ઉપર પણ તે માટે આરોપીની તરફેણમાં કોઈ હકીકત નજર આવતી ન હોય ત્યારે હાલના તબક્કે તકસીરવાનને એક વર્ષની સજા તે સાથે દંડની સજા તથા તે સાથે વળતરનો પણ હુકમ કરવો વ્યાજબી અને ન્યાયોચીત જણાય આવે છે. જેથી, પરીણામ સ્વરૂપે ઉપરોક્ત તમામ સંજોગો તથા નામદાર વડી અદાલતે ઠરાવેલ સિદ્ધાંત ધ્યાને લઈ નીચે મુજબનો આખરી હુકમ કરવામાં આવે છે.

: આખરી હુકમ :

૧. આ કામના તકસીરવાન દેવાંગભાઈ જગદીશભાઈ ચોકસી, રહે.શેઠવાળા, ગોધરા બજાર, મુ. ઠાસરા, જી.ખેડાનાઓને નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબના ગુના સબબ એક વર્ષ પૂરાની સાદી કેદની સજા તથા ચેકની રકમની બમણી રકમ એટલે રૂ.૧૨,૦૦,૦૦૦/- (રૂપીયા બાર લાખ પુરા)નો દંડ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે. જો દંડ ન ભરે તો તકસીરવાનને વધુ ૬(છ) માસની સાદી કેદની સજા ભોગવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
૨. આ કામના તકસીરવાને ભરવાની થતી દંડની રકમ રૂ.૧૨,૦૦,૦૦૦/- (રૂપીયા બાર લાખ પુરા) ની રકમ જમા થયેથી તેમાંથી રૂ.૬,૦૦,૦૦૦/- (રૂપીયા છ લાખ પુરા)

ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૩૫૭(૧) મુજબ ફરિયાદીને વળતર તરીકે ચૂકવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૩. ફરિયાદીને વળતર પેટે ચુકવ્યા બાદ બાકી રહેતી દંડની રકમ રૂ.૬,૦૦,૦૦૦/- (રૂપીયા છ લાખ પુરા) સરકાર જમા કરાવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

૪. તકસીરવાનને ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ-૩૬૩(૧) મુજબ હુકમની એક નકલ તાત્કાલિક વિનામૂલ્યે આપવી.

હુકમ આજરોજ ખુલ્લી અદાલતમાં વાંચી સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તા.૧૨/૦૬/૨૦૨૪
સ્થળ:-ડાકોર.

(નરેન્દ્ર કુમાર જોષી)
જ્યુડીશ્યલ મેજીસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ,ડાકોર.
UIC No.01454

//સ્ટેનો.એસ.વી.બારીઆ//